

Andrzej Kopczyński i Magdalena Kizeweter (red.), *Jakość i ocena tłumaczenia*, Wyd. SWPS Academica, Warszawa 2009, 161 stron (recenzja książki)

Omawiana książka porusza interesujące zagadnienie z zakresu badań przekładoznawczych, którym jest analiza jakości i ocena przekładu. Tematyka ta, nie tylko w polskim przekładoznawstwie, pozostaje stosunkowo słabo opracowana i dlatego należy koniecznie odnotować pojawienie się tej publikacji na rynku.

Tom jest zbiorem trzynastu artykułów pogrupowanych w trzy sekcje: ogólne problemy oceny tłumaczenia, tłumaczenie specjalistyczne oraz błędy w tłumaczeniu. Poruszana tematyka jest szeroka, rozciąga się od rozważań natury teoretycznej, dotyczących przekładu pisemnego w ogóle, do studiów przypadku, obejmuje różne rodzaje tłumaczenia (pisemne, ustne, audiowizualne, prawnicze, poświadczane, dziennikarskie, literackie), różne problemy tłumaczeniowe oraz różne okresy historyczne, chociaż z nielicznymi wyjątkami teksty mają charakter analiz synchronicznych i dotyczą czasów współczesnych. Zdecydowana większość artykułów bazuje na materiale języka polskiego i angielskiego.

Funkcję wprowadzającą pełni artykuł redaktora książki, w którym od strony teoretycznej omawia on kryteria treści i formy oraz wierności tłumaczenia pisemnego. Nie precyzuje jednoznacznie pojawiającego się w tytule tekstu pojęcia „jakość”, ukazując słusznie zależność jego znaczenia od definicji i konkretnej teorii tłumaczenia. Odwołuje się przy tym do definicji J.R. Ladmirala, A. Ludskanowa, O. Wojtasiewiczza i E. Nidy. W podsumowaniu autor sceptycznie odnosi się do możliwości opracowania uniwersalnych metod określających jakość tłumaczenia, podkreślając, że jakość jest pojęciem kontekstowym i sytuacyjnym. W podsumowaniu autor stawia pytania o „instancje oceniające” oraz możliwości dokonania przez nie oceny, ale ponieważ pytania te porusza dopiero na końcu artykułu, brakuje mu miejsca na ich rozwinięcie. Bazując na podejściu ukierunkowanym na funkcjonowanie danego tłumaczenia na rynku, autor jednoznacznie uznaje klienta za najważniejszą osobę dokonującą oceny tłumaczenia. Ta jednoznaczność wskazania stoi w sprzeczności ze zdiagnozowaną wcześniej złożonością pojęcia jakości

tłumaczenia, aczkolwiek odwołanie się autora do maksymy „klient nasz pan” (s. 13) może zostać również odczytane jako żartobliwe podsumowanie złożonego problemu.

Wiele ciekawych i szczegółowych informacji o kryteriach jakości, metodologiach pomiaru oraz sposobach oceny wraz z danymi empirycznymi znajdziemy na temat przekładu ustnego. Artykuł E. Kościałkowskiej-Okońskiej stanowi interesujące omówienie i porównanie różnych kwestionariuszowych metodologii badania jakości przekładu konferencyjnego oraz kryteriów oceny. Autorka analizuje badania przeprowadzane wśród różnych użytkowników (tłumacze konferencyjni jak i odbiorcy tłumaczenia – uczestnicy konferencji), których zadaniem było uszeregowanie według ważności podanych kryteriów jakości przekładu ustnego. Omawia także eksperymenty naukowe, których celem było ustalenie, jakie czynniki odbiorcy uważają za najbardziej irytujące oraz jaka rola tłumacza („niewidzialny”/zaangażowany) najbardziej odpowiada różnym grupom użytkowników (humaniści, osoby zajmujące się naukami ścisłymi oraz dyplomaci). Co ciekawe, badania wykazały, że wśród humanistów występuje największa, a wśród dyplomatów najmniejsza skłonność do zaakceptowania aktywnej roli tłumacza (s. 71–72)¹. Interesującym uzupełnieniem tego przeglądanego artykułu jest tekst M. Bartłomiejczyk, w którym autorka przedstawia badanie empiryczne dotyczące oceny i samooceny tłumaczenia symultanicznego dokonanej przez studentów. W odróżnieniu od omówionych w poprzednim artykule metodologii w przeprowadzonym eksperymencie studenci nie otrzymali kwestionariuszy z podanymi kryteriami, a sporządzane przez nich uwagi miały z założenia charakter otwarty i spontaniczny. W udzielonej instrukcji zachęceni byli nie tylko do komentowania (zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny) jakości wykonanego tłumaczenia (swojego i kolegi/koleżanki), ale także do odtworzenia własnych procesów myślowych i podejmowanych decyzji, a w przypadku tłumaczeń cudzych – do spekulacji na temat decyzji tłumacza. Najwięcej komentarzy dotyczyło aspektów jakościowych przekładu (57% dla tłumaczeń własnych i 75% dla cudzych), natomiast uwagi zakwalifikowane jako strategiczne wyniosły odpowiednio 22% i 13%, co pokazuje, że studentom łatwiej przychodzi skomentowanie produktu tłumaczenia niż refleksja nad działaniami strategicznymi, która, szczególnie w przypadku cudzych tłumaczeń, wymaga wiedzy przekładowej i pogłębionej analizy. Badanie wykazało także, że ponad połowa uwag jakościowych była natury negatywnej (56% dla tłumaczeń własnych i 57% dla cudzych), pozytywne komentarze stanowiły 37% zarówno dla własnych, jak

¹ Autorka odwołuje się tu do badań A. Kopczyńskiego (1994).

i cudzych tłumaczeń. Autorka przeprowadziła sondaż wśród polskich studentów, zatem nasuwa się tu pytanie, do jakiego stopnia skłonność do negatywnej oceny i samooceny jest uwarunkowana kulturowo.

W refleksji tłumaczy i badaniach przekładoznawczych najczęściej zakłada się prymarność tekstu wyjściowego, który traktowany jest jako wzorzec, względem którego mierzona jest jakość tłumaczenia. Interesującą wypowiedź skierowaną przeciwko takiemu rozumowaniu znajdziemy w artykule o jakościowej przewadze przekładu nad oryginałem (P. Blumczyński). Jest to jeden z nielicznych tekstów w zbiorze wychodzących poza ramy czasów najnowszych. W barwnie napisanym artykule autor odwołuje się do historycznej myśli przekładowej (m.in. Krasicki, Bohomolec, Boy), teorii skoposu oraz tłumaczeń Biblii, ale w przypisie znajdziemy także smakowity kąsek o tłumaczeniu *Shreka*.

W sekcji drugiej, poświęconej tłumaczeniu specjalistycznemu zamieszczono m.in. artykuł o obiecującym dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych jak i dydaktyków tego przekładu tytule: *Ocena jakości tłumaczenia kandydata na tłumacza przysięgłego* (D. Kierzkowska, Z. Rybińska). Tekst rozpoczyna się podaniem informacji o statusie prawnym tłumacza przysięgłego w kontekście prawa międzynarodowego i polskiego. Następnie przedstawia warunki uzyskania uprawnień tłumacza przysięgłego, omawia egzamin państwowy oraz elementy oceny tłumaczenia w części pisemnej oraz ustnej. Zestawiono tu i streszczono informacje powszechnie dostępne, zawarte w Ustawie z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz.U. z 27 grudnia 2004 r.) oraz Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego (Dz.U. z 26 stycznia 2005 r.), dyskutowane także przez przekładoznawców (Kubacki 2007). Omówienie takie może co prawda rozczarować dydaktyków przekładu poświadczonego czy osoby przystępujące do egzaminu, ale może być też ciekawe i przydatne dla nieobeznanych z przedmiotem adeptów zawodu lub osób zainteresowanych przekładem. O tym, jak istotna jest dyskusja nad egzaminem państwowym oraz przygotowaniem do niego, świadczą dane statystyczne z ostatniej, najciekawszej części artykułu zatytułowanej *Egzaminy na tłumacza przysięgłego w praktyce*. W drugim roku działalności statutowej Państwowej Komisji Egzaminacyjnej podczas przeprowadzonych egzaminów maksymalnie 25% kandydatów zdało egzamin na tłumacza przysięgłego. Sytuację mogłoby zmienić udostępnienie tekstów egzaminacyjnych. Miejmy nadzieję, że niebawem ukaże się wspomniana przez autorki artykułu, a planowana przez Państwową Komisję Egzaminacyjną, publikacja wymienionych tekstów wraz z odpowiednim komentarzem.

Osoby zainteresowane krytyczną i merytoryczną analizą egzaminu państwowego na tłumacza przysięgłego w kontekście normy i jakości tekstów prawnych i prawniczych odsyłam do artykułu L. Zielińskiego, zamieszczonego w niniejszym numerze „Rocznika Przekładoznawczego”.

W ostatniej, trzeciej sekcji znajduje się artykuł, który szczególnie może zainteresować dydaktyków przekładu. Traktuje on o błędach tłumaczeniowych (K. Hejwowski). Autor przedstawia opracowaną przez siebie klasyfikację, opartą na podstawie uzasadnionego domniemania przyczyny powstania błędu. Klasyfikacja ta, znana czytelnikom z wcześniejszej publikacji autora (2006) czy cytowań innych przekładoznawców (por. np. Szczęsny 2008), ilustrowana jest przykładami ze studenckich tłumaczeń. Interesujące i użyteczne uzupełnienie stanowią komentarze dotyczące praktycznego postępowania w nauczaniu przekładu, jeśli chodzi o ocenianie tłumaczeń, a także przykład systemu oznaczeń stosowany przez autora do korekty i oceny prac studenckich.

W recenzji nie sposób omówić wszystkich tekstów. W prezentowanym tomie czytelnik znajdzie także artykuły dotyczące oceny funkcjonalnej w przekładzie literackim, oceny przekładu z perspektywy tłumaczenia przypisów, specyfiki przekładu tekstów prawnych (w kontekście wyborów tłumacza) oraz dokumentów z zakresu prawa cywilnego (pragmatyczne i kulturowe aspekty oceny na materiale języków polskiego, niemieckiego i chińskiego), tłumaczenia napisów filmowych i jego weryfikacji, tłumaczeń wykonywanych dla polskiego wydania „National Geographic” oraz tłumaczenia utworów barokowej poetki Anny Stanisławskiej na język angielski.

Ponieważ tom zajmuje się jakością i oceną przekładu głównie jako tekstu, na koniec spojrzmy na stronę edycyjną i bazę bibliograficzną artykułów oraz na jakość zawartych w nich przekładów. W artykule o tłumaczeniu napisów (P. Madej) autor zamieszcza dwujęzyczną wersję przeprowadzonej pięciopunktowej ankiety, w której pierwsze pytanie brzmi „Czy podczas projekcji filmu zwracasz uwagę na *jakość* napisów?” [kursywy J.D.], natomiast w wersji angielskiej jakość nie pojawia się wyraźnie: „Do you pay attention to the subtitles while watching a film?” (s. 121). Z kolei w pytaniu czwartym pyta po polsku „Czy napisy filmowe są *odpowiednią* formą tłumaczenia filmów?”, a po angielsku „Are subtitles a *good* way of translating films?”. Wydaje się, że tak przetłumaczone pytania mogą mieć wpływ na wynik badań. Dociekliwy czytelnik zastanowi się zapewne również, dlaczego ankieta jest dwujęzyczna, skoro badania wydają się dotyczyć odbiorców filmów z napisami polskimi. Także dokumentacja źródeł jest niedokładna, a bibliografia skromna. W artykule znajdziemy stwierdzenie, że „[o] weryfikacji tłu-

maczenia szeroko pisze Barbara Kielar” (s. 119), natomiast ani w tekście głównym, ani w bibliografii nie znajdziemy źródła. Bibliografia zawiera tylko dwie pozycje książkowe i jeden artykuł internetowy na temat przekładu audiowizualnego, co odzwierciedla konstatację autora, że ta problematyka „dopiero zaczyna być badana przez językoznawców i kulturoznawców”, ale niedokładnie odzwierciedla stan badań (por. Garcarz 2007 i bibliografia tamże). Podobny zarzut o skromną bazę teoretyczną i bibliograficzną należy także skierować pod adresem artykułu o przypisach (M. Kizeweter), gdzie wśród podanych klasycznych tekstów natury ogólnoprzekładoznawczej (głównie z *Translation Studies Reader* Venutiego, 2000) nie podano żadnej pozycji dotyczącej ogólnie paratekstów czy konkretnie przypisów (por. Genette 1987, Święch 1984, Hrehorowicz 1997, Tahir-Gürçağlar 2002). Warto natomiast zaznaczyć, że autorka porusza wartościową tematykę przypisów jako śladów tłumacza przyciągając ostatnio uwagę badaczy, o czym świadczy wydana w tym samym roku co recenzowany tom książka *Przypisy tłumacza* (red. Skibińska 2009), którą polecam wszystkim zainteresowanym przypisami w przekładzie.

Podsumowując, recenzowany tom wydaje się pierwszą publikacją książkową, która w części wypełni niszę przekładoznawczą, którą stanowią naukowe badania nad jakością i oceną przekładu w Polsce. Różnorodność zamieszczonych artykułów naświetla różne aspekty omawianego zjawiska, daje wyobrażenie o jego złożoności i pokazuje możliwości badawcze. W tomie każdy znajdzie coś dla siebie, jest to pożyteczna lektura dla studentów kierunków neofilologicznych, adeptów zawodu tłumacza i zainteresowanych przekładem, a niektóre z artykułów z pewnością zainteresują także obeznanych z tematyką przekładoznawców.

Literatura

- Garcarz, M., 2007, *Przekład slangu w filmie: telewizyjne przekłady filmów amerykańskich na język polski*, Kraków.
- Genette, G., 1982, *Palimpsestes: la littérature au second degré*, Paris.
- Genette, G., 1987, *Seuils*, Paris, *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, tłum. Jane E. Lewin, Cambridge.
- Hejwowski, K., 2006, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Warszawa.
- Hrehorowicz, U., 1997, „Przypisy tłumacza: to be or not to be?” [w:] *Między oryginałem a przekładem 3: Czy zawód tłumacza jest w pogardzie?*, M. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa, M. Stoch (red.), Kraków.

- Kopczyński, A., 1994, „Quality in conference interpreting: Some pragmatic problems”, [w:] *Bridging the Gap. Empirical research in simultaneous interpretation*, S. Lambert, B. Moser-Mercer (red.), Amsterdam.
- Kubacki, A., 2007, „Kształcenie kandydatów na tłumaczy przysięgłych w Polsce”, [w:] *W dialogu języków i kultur. Konferencja naukowa. Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie 15–16 stycznia 2007*, Warszawa.
- Skibińska, E. (red.), 2009, *Przypisy tłumacza*, Wrocław–Kraków.
- Szczęsny, A., 2008, „Czy można się uczyć na (cudzych) błędach? Z problematyki nauczania tłumaczenia pisemnego”, *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, t. 3/4, L. Zieliński, E. Kościałkowska-Okońska (red.), Toruń.
- Święch, J., 1984, „Przekłady i autokomentarze”, [w:] *Wielojęzyczność literatury i problemy przekładu artystycznego*, E. Balcerzan (red.), Wrocław.
- Tahir-Gürçağlar, Ş., 2002, „What texts don't tell. The uses of paratexts in translation research”, [w:] *Crosscultural Transgression: Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, T. Hermans (red.), Manchester.

Joanna Dybiec-Gajer
(Kraków)